

RIIKKAVIIDOSASAČČAT ÁRVVOLAŠ DUOVDDAGUOVLLUID IVENTEREMA ÁIGEGUOVDILASTIN

Dievasmahtti gullama duogášmateriála

Sisdoallu

Duogáš	3
1 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema áigeuovdilastin	4
1.1 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut	4
1.2 Čuoáhagaid árvvoštallankritearat	5
1.3 Ákkat inventerema áigeuovdilastimii	6
2 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema áigeuovdilastima ovdáneapmi	8
2.1 Áigeuovdilastininventerema ollašuttin ja riikkaviidosaš geahččanguovllu sihkkarastin	8
2.2 Vuosttaš cealkámuš- ja gullanjorus (2016)	9
2.3 Ožžojuvvon cealkámušaid ja beali váldimiid váikkuhus inventeremii	10
2.3.1 Oppalaš fuomášumit	10
2.3.2 Máhcahat mii guoská ovttaskas duovddaguovloevttohusaid	12
3 Duovddaguovllut guovlluid- ja eanangeavahusa oassin	13
3.1 Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat (RGU) ja riikkaviidosaš inventeremat	13
3.2 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid riekteváikkuhusat ja vuhtii váldin	14
4 Gáldut	17

Čuvvosat:

Čuovus 1. Rievdadusat, sihkkumat ja dievasmahttimat mat evttohuvvojit riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventeremii

Čuovus 2. Gárta áigeuovdilastininventeremis evttohuvvon riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin

Čuovus 3. Evttohus riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin eanangottiid ja gielddaid mielde

Duogáš

Birasministeriija almmustuhtii ođđajagimánu 18. beaivve 2016 ovdanbuktojumi riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigeguovilastininventerema várás. Áigeguovilastininventerema stivrenjoavkku (MAPIO) ráhkadan ovdanbuktojupmi biddjojuvvui seammas almmolaččat gullama várás ja cealkámusjorrosii.

Ožžojuvvon máhcahat gieđahallojuvvui birasministeriijas bienasta bitnii ja dan vuodul ollašuhthtoje dievasmahtti inventeremat mánggain guovlluin jagi 2018 áigge. Dievasmahtti inventeremiidda ja eará guovlluid dieđuide doarjalettiin birasministeriija lea áigeguovdilastán ovdanbuktojumis ja bivdá dál cealkámušaid ja beali váldimiid earáhuvvon guovlorájiin, ođđa guovlluin sihke ovttá guovllus, mii ovddiduvvo sihkkuma várás (čuovus 1).

Áigeguovilaston ovdanbuktojupmi riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllun lea dán áššegirjji čuovusin (čuovosat 2 ja 3).

Birasministeriija vátná áigeguovilastininventerema eiseváldiválmastallamin dán cealkámuš- ja gullanjorrosa sihke giđdat 2016 ovddiduvvon máhcahaga vuodul. Áigeguovdilastininventerema válmmasnuvvama mielde birasministeriija ovddida stáhtaráđđái dan dohkkeheami riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid (VAT, *Valtioneuvoston päätös... 2017 (sámás: RGU, Stáhtaráđi mearrádus...)*) dárkkuhan eiseválddi ráhkadan riikkaviidosaš inventeremin. Inventeren lea dán lági mielde ulbmil buhttet stáhtaráđi ođđajagimánu 5. beaivve 1995 dahkan prinsihppamearrádusa mieldásaš, dálá áigge gustojeaddji riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema (*Valtioneuvoston periaatepäätös...1995 (sámás: Stáhtaráđi prinsihppamearrádus...)*).

1 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema áigequovdilastin

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut

Birasministeriija ásahan duovddaguovlobargojoavku čielggadii Suoma árvvolaš kultur- ja luondduovddaguovlluid jagiid 1986-1992 (*Arvokkaat maisema-alueet...* 1992 (sámás: Árvvolaš duovddaguovllut...)). Duovddaguovlobargojoavkku ollašuhttin riikkaviidosaš inventerema vuođul stáhtaráđđi dagai ođđajagimánu 5. beavve 1995 prinsihppamearrádusa riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin ja duovddadikšuma ovddideamis. Mearrádussii gulle 156 riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllu. Prinsihppamearrádusain duddjojuvvui vuođđu maiddái duovddadikšuma ruhtadanvuogádagaide ja duovddaguovlluid vuhtii váldimii eiseváldibarggus. (ks. *Maisemanhoito...* 1992 (sámás: *Duovddadikšun...*)).

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut leat čájehan veara ovdamearkkat suomelaš kultur- ja luondduárbbis. Árvvolažžan identifiserejuvvon duovdagat leat šaddan olbmo ja birrasa guhkesáigásaš vuorováikkuhusa boadusin, ja doppe bargojuvvon ealáhusdoaimma gehččojuvvo govvidit earenoamáš árvvolaš vuogi mielde duovdaga duddjon buolvvaidbadjel jotkkolašvuođaid. Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ulbmilin lea buktit duovdagis áicojuvvon árvodagaldagaid guovlluid- ja eanangeavahusa plánema oassin sihke movttiidahttit báikkálaš doaimiid dikšut ja bajásdoallat duovdagiiddiset. Dasa lassin duovddaguovlluiguin háliduvvo lasihit olbmuid diđolašvuohta kulturbirrasa historjjálaš gearddádagain ja ekologalaš mánggahápmásašvuođas. Mánggat duovddaguovllut leat álbmotlaččat, guvllolaččat ja báikkálaččat mearkkašahtti identitehtadagaldagat.

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut leat stáđásnuvvan 25 jagi mielde suomelaš guovlluideavahusa plánema oassin. Dat leat čáhkaduvvon eanangeavahan- ja huksenlága (EHL, 132/1999) 22 § mielde riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda (RGU) riikkaviidosaš eiseválddi ráhkadan inventeremin. EHL:a 24 §:a 1 momeantta mielde stáhta eiseválddit galget váldit vuhtii doaimmasteaset ja maid ovddidit daid ollašuhttima sihke árvvoštallat doaimmabijuideaset váikkuhusaid guovloráhkadusa ja guovlluid geavahusa dáfus. Eanangotti plánemis ja eará guovlluid geavahusa plánemis riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid vuhtii váldimis ferte fuolahuvvot nu ahte daid ollašuvvan ovddiduvvo.

Duovddaguovlluiguin háliduvvo doarjut suomelaš eananguovllu ealaskasvuohta, daningo kulturhistorjjá dáfus árvvolaš duovdda vuođđuduvvá ain bistevaš álgobuvttadeami ealáhusaide. Suomelaš dálonguovlu lea earáhuvvan mañemus logijagiid ealáhusráhkadusas dáfus ain mánggabeallásaš ollislašvuohtan, mii lea lávga vuorováikkuhusgoris earret lagamus gávpogiiguin muhto maiddái viidásit buvttadusa, lihadeami, ássama ja golahusa fierpmádagaiguin. Duovddaguovllut sáhttet oasisteaset veahkehit dálonguovllu vuogáiduvvat jotkkolaš rievdadusaide nu ahte ovdáneapmi dorjojuvvo ekologalaš, duovdaga dáfus ja sosiálalaččat suvdilis vuogi mielde.

Mánggaide riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluide leat čuoziuvvon guovlluid ealaskasvuođa ja searvvušvuođa ovddideaddji fidnovuđđosaš dikšundoaimmat, maiguin guovlluid duovdda-, kultur- ja ekologalaš árvvut leat dorvvastuvvon ja ovddiduvvon. Muhtin duovddaguovllut leat maid stáđásnuvvan geasuhusdahkkin, ja dain leat ráhkaduvvon doaimmamáallet duovddadikšuma bakte huksejuvvon ovttasbargo- ja fitnodatdoaimmii. Ovdamearka gárgehanfidnus, mii lea čuoziuvvon duovddaguovlluide, lea johttáhuuvon Eanan- ja ruovttuekonomiijanissoniid Guovddáš rs:a sihke ProAgria Lulli-Suopma rs / Lulli-Suoma Eanan- ja ruovttuekonomiijanissoniid biireguovddáža ollašuhttin *Kylään maisemaan – maisema kylien identiteetin ja matkailun veturina* -hanke (sámás: Gillái duovdagii – duovdda giliid identitehta ja turismma lokomotiivan) (*Kylään maisemaan...* 2018).

1.2 Čuozáhagaid árvvoštallankritearat

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigequovdilastininventeremis leat geahčaduvvon ealaskas, luonddu- ja kulturárvvuideaset dáfus mánggabeallásaš eanandoalloduovdagat, mat čalmmustahttet spiehkastatlaš representatiivvalaččat duovddaeangoddáseaset ja -guovloseaset mihtilmas duovddasárgosiid. Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllun leat ovddiduvvon maid eará álgobuvttadusa ealáhusaid, dego suologuovllu ealáhusaid, meahccedoalu, vuovdedoalu sihke boazodoalu ja eará sámi ealáhusaid kulturduovdagat. Guovloválljašupmái gullet dasa lassin historjjálaš duovddaturismačuozáhagat ja kultuvrralaččat mearkašahtti luonddoduovddaollislašvuodat.

Áigequovdilastininventeremiin adnon árvvoštallankritearat vuodđuduvvet vuosttaš riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventeremii. Dalle linnjejuvvui, ahte duovddaguovllut galget gokčat juohke duovddaeangotti ja duovddaguovllu mávssolaččamus sárgosiid. Duovddaeangottit ja duovddaguovllut vuodđuduvvet luondo- ja kultursárgosiid guvllolaš oktasašmolsašuddamii, ja dat leat meroštallojuvvon *Duovddaguovlojoavkku smiehttamušas I* (Maisemahoito...1992 (sámás: Duovddadikšun...)).

Duovddaeangotti ráhkadan guvllolaš ja temáhtalaš ruŋgu olis áigequovdilastininventerema deaddočuoggáid lea stivren *Eurohpalaš duovddaoktasašsoahpamuša* (2000/2006) meroštallan duovdagis guovllun “dakkárin go olbmot dan ipmirdit ja man iešvuodat bohtet luonddu ja/dehe olbmo doaimmamis ja vuorrováikkukhusas”. Meroštallamii vuodđudettiin duovddaguovlluid ráddjemiin leat oainnussurggiid lassin váldon vuhtii guovllu vuorrováikkuhangorit sihke gilliid birra hápmahuvvan guovllut, mat vuodđuduvvet árbevirolaš eanangeavahanvugiide, ja daidda addojuvvon mearkašumiide.

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigequovdilastininventeremis lea giddejuvvon jearggalaččat fuomášupmi guovlluid luonddusárgosiidda, kultursárgosiidda ja duovddagovvii. Dahkkit, mat váikkuhit árvoluohkkájuohkimii, leat meroštallojuvvon inventerema rávvagis (*Inventointiohje* 2010 (sámás: Inventerenráva)). Dáin dehálepmosat leat:

- luonddu mánggahápmásašvuolta ja luonddusárgosiid representatiivavuolta;
- duovdaga ja eanangeavahusa historjjálaš gárganeapmi ja jotkkolašvuolta;
- kultursárgosiid representatiivavuolta ja hárvanašvuolta;
- duovdaga symbola- ja identitehtaárvvut;
- duovddagova oktilašvuolta ja váikkuhanvuolta;
- duovddaeangotti sierrasárgosiid dihtton;
- árbevirolaš duovddaráhkadusas spiehkasteaddji elemeanttaid vánisvuolta;
- ealaskasvuolta, mii dáhkida duovdaga ja álgobuvttadusa deahtta ja bissovaš čátnosa;
- sihke ođđa buvttanduovdagiid dássedettolaš vuogáiduhttin árbevirolaš duovddaráhkadussii.

Áigequovdilastininventeremis leat loktejuvvon ovdan muhtin fáttát, mat leat báhcán unnán vuhtii váldojuvnot vuosttaš inventeremis. Dát leat earret eará sámi kultuvra, suologuovloaláhusat, hohppooruiduhttima duovdagat nuppi máilmmisoađi maŋjel, vuovde- ja meahccekultuvra sihke jekkiid ávkeatnu ja mearkašupmi suopmelaš kulturhistorjjá oassin. Dasa lassin áigequovdilastininventeremis leat vejolašvuodaid mielde árvvoštallojuvvon duovdaga earáhuvmamat, mat leat dáhpáhuvvan maŋemus logijagiid.

Inventerenrávvagis ovdanbuktojuvvon kritearaid ollašuvvan ja daidgaskasaš deattuhusat leat árvvoštallojuvvon dáhpáhusguovdasaččat. Muhtin guovllut leat sáhttán gehččojuvnot árvvolažžan, vaikka dat leat čalmmustahttán earenoamáš áiccalmasat dihto duovddatiippa dehe go daid duovddagovva lea

spiehkastatčavddis ja fiinnis. Nuppi guovlluin árvvu lea lokten mánggaid árvodahkkiid representatiiva oktasašmolsašuddan. Duovdagiid inventeremis, mat laktásit sámi kultuvrii, leat adnon ávkin duovddaipmárus, mii čatnasa boazodollui ja eará sámi kultuvrii.

Inventeremii gullet maid riikkaviidosáčat bures dovdojuvvon, duovdaga ja kulturhistorjjá dáfus mearkkašahtti čuožáhagat, mat eai njulgestaga laktás ealáhusaide. Dákkár duovddaidnosiid árvoštallamis lea giddejuvvon earenoamáš fuomášupmi duovddagovvii, luonddusárgosiidda sihke čuožáhagaid kultuvrralaš historjjái. Duovddaidnosiidda gullet luonddu- ja duovddaturismačuožáhahkan dovdojuvvon várdobáikkid, duovdaga dáfus áidnalunddot luonddu- ja kulturduovddaollisvuodát sihke symbola- ja identitehtaárvvuset dáfus mearkkašahtti duovddačuožáhagat.

Luondduduovdagat, mat dollet sisttisteaset unnán oinnolaš kulturváikkuhusaid, leat guđđojuvvon inventerema olggobeallái dallege go dain ii leat gehččojuvvon leat earenoamáš mearkkašupmi duovddaoainnusin. Luonddusárgosat leat goitge leamaš duovddaguovlluid válljenkritearaid mávssolaš oassi, ja inventerenbarggus lea giddejuvvon fuomášupmi luonddu- ja kultursárgosiid gaskavuoda gorrái sihke eará inventeremiin ja čielggadanbargguin identifiserejuvvon luondduárvvuide.

Gávpotguovllut ja čoaikkebáikkid eai vuolggasajis leat inventerejuvvon. Urbána dahje čoaikkebáikeluvvan guovllut leat mielde lagamusat dakkár duovddaguovlluin, maid ráddjemat ollet gávpotguovlluid lahkossii, ja viiddes dálonguovllu duovddaollisvuhtan, main girkosiidat dehe eará čoaikkebáikkid gullet earutkeahtá guovllu árbevirolaš ealáhusduovdagii. Riikkaviidosáčat kulturbirasstrategiija (*Kulttuuriympäristöstrategia... 2014* (sámás: Kulturbirasstrategia...); *Kulttuuriympäristö yhteisenä... 2015* (sámás: Kulturbiras oktasaš...)) ollašuttinplánas namuhuvvon gávpotduovdagiid ja almmolaččatge árbevirolaš dálonguovllu dehe álgobuvttadusa olgobeallái báhcci duovdagiid meroštallan ja logahallamii bidjan lea guđđojuvvon manjit ollašuttima várás.

Áigequovdilastininventeremis lea vuojuvvon duovddadási árvoštallamii, nu ahte das eai leat geahčaduvvon ovttaskas huksejuvvon kulturbirrasa čuožáhagat. Inventerema čađaheamis lea gehččojuvvon, ahte riikkaviidosáčat guovlluideavahanulbmiliid eaktudan huksejuvvon kulturbirrasa árvočuožáhagaid vuhtii váldin lea dorvvastuvvon riikkaviidosáčat mearkkašahtti kulturbirrasiid (HKB) inventeremiin (Valtakunnallisesti merkittävät... 2010 (sámás: Riikkaviidosáčat mearkkašahtti...)). Duovddaguovlluid inventeremii ii leat gullan maid árbediehtobiotohpaid systemáhtalaš inventeren, muhto riikkaviidosáčat árbediehtobiotohpaid (Vainio ym. 2001) dehe eanangottálaš árbediehtobiotohpaid gártemis identifiserejuvvon árvočuožáhagat leat váldon vuhtii duovddaguovlluid gártemis.

Inventeremiin lea guđđojuvvon olggobeallái maiddái dakkár dálonguovllu ealáhusduovdda, mii lea gehččojuvvon ovddastit árbevirolažžan dulkojuvvon buvttadanhámiid duddjon jotkkolašvuoda. Dákkár duovdda leat ovdamearkka dihte beaktilis vuovdedoalu, darfeekonomiija, eananávdnasiid váldima, energijabuvttadeami, industriijadoaimma dahje gávppi šaddadan birrasat.

1.3 Ákkat inventerema áigequovdilastimii

Luonddufámuid ja olmmošdoaimma vuorrováikkuhusa mielde šaddan kulturduovdagat govvidit earret sierra áigodagaid ealáhusaid, de maid birrasa, eanangeavaheami ja servodga earáhuvvama. Riikkaviidosáčat árvvolaš duovddaguovlluid inventeremis lea geahčaduvvon vuosttažettiin dálonguovllu ealáhusduovdda, masa váikkuhit earret eará eanandoalu buvttadanvugiid ja -teknologiija gárganeapmi, servodat- ja ealáhusráhkadusa rievdan sihke eanandoallopolitihka mihttomeriid ja deaddočuoggáid molsašuddan. Duovdaga earáhuvvamat oidnojit vuosttažettiin báikkálaš dásis, ja dihttojit báikkálaš

doaimma boadusin. Danin earáhuvvan, mii muitala árbevieruin ja ealáhusdoaimma jotkkolašvuodain, ja dan šaddadan gearddádatvuohta leat kulturduovdaga ja dasa gullelaš dulkomiid mávssolaš oassi.

Vuosttaš riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema maŋjel suomelaš dálonguovllu duovdagiid gárganeapmái leat váikkuhan earret eará Suoma lahttuvuohta Eurohpa uniovnas (EU) ja Eurohpa viidosaš oktasaš eanandoallopolitihka (YMP/CAP (sámás: OEP/CAP)) doarjjaortnegiinnis. Dábálaččamus gárgananháittit leat leamaš eanandáluid gaskamearálaš sturrodaga šaddan ja eanandoallofitnodatolbmuid sihke mángga buvttadansuorgái investerejeaddji dáluid meari unnun. Oktanaga dainna eanan- ja meahccedoalloteknologiijaid gárganeapmi sihke dálonguovllus gávpotguovlluide dollejeaddji barggusfitnama, turismafitnodatdoaimma ja dálonguovllu guvtteshvistiid lassáneapmi leat váikkuhan dálonguovllu guvllolaš ja funktionála ráhkadussii dađi lági mielde ahte dat leat šaddadan ođđalágán duovdagiid ja dárbbuid, mat čuhcet duovdagii.

Dát dahkkit leat dolvon mánggain guovlluin eallinbirrasiid mánggahápmásašvuoda geahppáneapmái gávpogiid ja gávpotlágán guovlluid lahkosaš dálonguovllu oassálas čoahkkebáikin šaddamii, doaresbealbáikkiid ávdimin šaddamii sihke geavahusas báhcán bealdduid suohkadin šaddamii dehe meahccin šaddamii. Muhtin guovlluin duovdagiid lea earáhuhtán maid buvttadansuorggi nuppástus, dego sirdáseapmi šibitbuvttadusas šaddogilvimii. Dát álbmotlaš, guvllolaš ja báikkálaš ihtagat ovttaš dálkkádatrievdamiin ja biodiversitehta hedjoneami sullasaš máilmmiviidosaš gárgananhálttiiguin lasihit dárbbu ipmirdit duovdagea earáhuvvama ja gievrudivt áigedássásaš diehtovuodá.

Áigequovdilastininventeremis lea čielggaduvvon suomelaš dálonguovllu ealáhusduovdagiid dálá dilli ja čoggojuvvon duovdagiid riikkaviidosašdási áigequovdilis diehtu guovlluideavahusa plánema doarjjan. Inventerema áigequovdilastima dárbbu leat lasihan maid 1990-logu loahpas ja 2000-logus ollašuttton guovlluideavahusa stivrejeaddji lánkaásaheami rievdadusat, riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid (RHB) inventerema áigequovdilastin sihke lassánan dárbu sihkkarastit duovdaga plánengeatnegasvuodaid ja doarjagiid vuoiggalaš čuoziheapmi.

Áigequovdilastin dávista dasa lassin Eurohpa ráđi ráhkadan Eurohpalaš duovddaoktasašsoahpamuša (2000/2006) ulbmiliidda. Dohkkehangirji, mii dan guoská, ja dása gullelaš lánka (14/2006) bohte Suomas fápmui cuoŋománu 1. beaivve 2006. Oktasašsoahpamuša 5. artiklas soahpamušoassebealit čátnase earret eará dovddastit lánkaásahusasteaset duovdagiid olbmo birra mávssolaš oassin, ráhkadit ja ollašuttit duovddasuodjaleapmái, -dikšumii ja -plánemii sikejeaddji duovddapolitihka sihke “váldit atnui meannudanvugiid, maid bakte olbmot, báikkálaš- ja guovloeiseválddit ja eará áššáigullelaš sáhttet oassálastit [...] duovddapolitihka meroštallamii ja ollašuttimii”. Dasa lassin soahpamušoassebealit čátnasit “čáhkadit duovddaoaidninvugiid guovlo- ja gávpotplenepoliikkaseaset sihke kultur-, biras-, eanandoallo-, sosiála- ja ekonomijapolitihkaseaset ja eará doaimmaprogrammaide, main sáhtta leat njuolgo- dehe gaskkalaš váikkuhus duovdagii”.

Soahpamuša doaimbajut gieđahallojit dan 6. artiklas, man mielde guhtege oktasašsoahpamuša vuolláičállán bealli čátnasa earret eará:

- identifiseret duovdagis oba guovllustis;
- analyseret duovdaga iešvuodaid ja daid earáhuhtti dahkkiid;
- giddet fuopmášumi rievdadusaide; sihke
- árvvoštallat ná meroštallojuvvon duovdagiid vuhtii válddedettiin áššáigullelaš dárbbu ja álbmoga daidda addin sierraárvvu.

Áigequovdilastininventerem ollašuttá oasistis dáid Suoma čadni doaimbajuid.

Áigeuovdilastininventeremiid mielde lea viggojuvvon unnidit badjálagavuodaid eará inventeremiiguin, mat giedáhallet kulturbirrasa. Earenoamážit inventeremis lea giddejuvvon fuomášupmi riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid (HKB) gaskavuoda gorrái. Muhtin ovddit riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllun meroštallojuvvon čuožáhagain lea gehččojuvvon, ahte kulturbirrasa duovddaárvvut šaddet dorvvastuvvot HKB-inventerema ja das ovdanbuktojuvvon árvodahkkiid mielde. Danveardásaččat áigeuovdilastininventeremii leat váldojuvvon mielde jagi 2009 nannejuvvon HKB-čuožáhagaid olggobeallái báhcán duovdaga dáfus fuobmášahtti čuožáhagat. Linnjemiin lea háliduvvon čielggasmahttit duovdagiid ja kulturbirrasiid árvočuozáhagaid giedáhallaan plánemis ja álkidahttit dakko bakte earret pláneneiseválddiid barggu de maid eananeaiggádiid vejolašvuoda árvoštallat plánenproseassa. Geahčadeapmi duddjo maid vuodu kulturbirasstrategiija doaibmabidjui, man mielde kulturduovdagat, huksejuvvon kulturbiras ja arkeologalaš kulturárbbi inventeremat ovttahttojuvvole oktilis riikkaviidosaš árvvolaš kulturbirrasiid inventeremin.

Buot osiid mielde inventerema gaskavuoda badjálagavuodát eai leat sihkkujuvvon, daningo kulturduovdagat ja huksejuvvon kulturbiras leat árvoštallojuvvon inventeremiin muhtin oassái sierralágán kritearaiguin.

2 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventerema áigeuovdilastima ovdáneapmi

2.1 Áigeuovdilastininventerema ollašuhttin ja riikkaviidosaš geahččanguovllu sihkkarastin

Áigeuovdilastininventerema čuožáhahkan lea leamaš oba Suopma earret Álánda eanangoddi, man viidodagas doibmojuvvo Álánda iešstivrenlága (1144/1991) ja eanangodelágaid mielde.

Inventeren ollašuhttojuvvui dađi lági mielde, ahte guđege eanangotti (EJB-guovddáža) guovllus čađahuvvui guovllu inventeren oktilis rávvaga mielde, goitge dađi lági mielde, ahte guovllu sierrasárgosat váldojuvvoje vuhtii. Riikkaviidosaš oaidninvuogi sihkkarastima várás guvllolaš inventeremat giedáhallojuvvoje stivrenjoavkkus. Nu viidát olli ja oktasašmihttosáš loahppabohtosa oažžašuvvama várás áigeuovdilastininventeremis giddejuvvui fuomášupmi stivrenjoavkku áššedovdamuša mángggabeallásašvuhtii, guvllolaš áššdovdi- ja čanusjoavkkuid rollii sihke vuorrováikkuhussii goalmmát sektoriin, báikkálaš orruiguin ja eará doibmiiguin.

Albma inventerenbarggut vuodđuduvvoje birasministeriija ásahan duovddaguovlluid áigeuovdilastinbargojoavkku (MAPI (sámás:DGÁI)) pilohttainventeremiin Gaska-Suomas jagi 2009. Pilohttainventeremiin čoggojuvvon muosáhusaid vuodul bargojoavku ráhkadii inventerenrávvaga riikkaviidosaš inventerema várás (Inventerenráva 2010).

Birasministeriija ásahii miessemánu 21. beaivve 2010 duovddaguovlluid áigeuovdilastininventerema stivren- ja árvoštallanjoavkku (MAPIO (sámás: DGÁIP)), man ovddasvástádusson lei áigeuovdilastin-inventerema stivren. DGÁIP-joavkkus leat leamaš ovddasteaddjit birasministeriijas, eanan- ja meahcedoaloministeriijas, Meahciráđđehusas, Musealágádusas, Suoma birasguovddážiis, EJB-guovddážiin (Gaska-Suoma EJB-guovddáš) ja eanangottiid lihtuin (Uusimaa Lihttu). DGÁIP stivrii inventerema riikkaviidosaččat, giedáhalai guvllolaš inventeremiid bohtosiid ja ráhkadii riikkaviidosaš čoahkkáigeasu.

Albma inventerenbarggut ollašuhttoje fidnuguovdasaččat eanangottiid mielde jagiid 2010–2014. Inventeremiid čađaheami ovddasvástádusson lei EJB-guovddážiin, ja daid koordinereje guvllolaš stivrenjoavkkut, makkárin doibme dávjá eanangottálaš kulturbirasbargojoavkkut. Inventerenbargui gulai inventerenvuloš guovlluid válljen, materiála čoaggin, gieddebarggut sihke guvllolaš raporttaid čállin.

Deháleamos duogášmateriálat ledje ovddit duovddaguovloinventerema loahpparaporttat (*Arvokkaat maisema-alueet...* 1992 (sámás: *Árvvolaš duovddaguovllut...*); *Maisemanhoito...* 1992 (Duovddadikšun...)), jagiid 1993 ja 2009 HKB-inventeremat (Rakennettu kulttuuriympäristö 1993 (Huksejvvon kulturbiras), Valtakunnallisesti merkittävät... 2010 (Riikkaviidosáččat mearkkašahhti...), eanangottálaš duovddačilgehusat ja -tiipajuohkimat, kulturbirasprográmmat sihke čilgehusat ja diehtovuodut, mat gusket lávaid, luonddusuodjalanguovlluid, dološbázahusaid, visttiid ja eanangeavahusa.

Áigequovdilastima buot muttuin giddejuvvui earenoamáš fuomášupmi dieđiheapmái ja vuorrováikkuhussii. Inventerema álggus birasministeriija lágidii inventerema duogáziid čielggadan čanusjoavkodilálašvuoda sihke buvttadii materiála gieddebargguid ja duovddafáttát dáhpáhusaid olis juohkinládje. Ministeriija dieđihii inventeremis maiddái šleađgadiehtujuohkinkánálainnis. Dasa lassin inventerema birra čállojuvvui mánggain riikkaviidosáš, eanangottálaš ja báikkálaš diehtujuohkingaskaomiin. Inventerema várás vuodđuduvvoje interneahhtasiiddut (<http://www.maaseutuduovdagat.fi/>), main buktojuvvui ovdan fidnu ulbmil ja inventerenrávvagat. Dasa lassin siidduin almmustuhttoje guvllolaš inventerenraporttat dađi mielde go dat ledje gieđahallon MAPIO:s/DGÁIP:s.

Inventerenbarggu ovdáneami mielde guvllolaš ovddasvástádusbealit (eanas EJB-guovddážit, muhtin guovlluin eanangottiid lihtut) čogge máhcahaga guovlluset doibmiin. Máhcahat čoggojuvvui earret eará nu ahte ovttahttojuvvui kommenterenvejolašvuolta johtáhuvvon eanangoddelávaid áigequovdilastimiidda, geavahuvvoje interaktiivvalaš gártabálvalusat sihke ordnejuvvoje ságastallan- ja dieđihandilálašvuodát lávvemis ja dálonguovloeláhusain ovddasvástideaddji eiseválddiide ja čanusjoavkkuide. Mánggain eanangottiin ordnejuvvoje maid eananeaggádiidda ja eará báikkálaš doibmiide čuozihuvvon ságastallandilálašvuodát.

Go guvllolaš inventeremat gárváne, de vástubealit ovdanbukte daid bohtosiid DGÁIP:ai, mii sihkkarastii riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovllun ovddiduvvon guovlluid temáhtalaš ja guvllolaš gokčevašvuoda sihke guovlluide heivehuvvon ráddjenvuoduid ja árvvoštallamiin adnojuvvon kritearaid ovttalágánvuoda. Kritearat ja doahpagat geahčaduvvoje áigequovdilastininventerema áigge eanangottiin dahkkojuvvon áiccastagaid vuodul, ja inventerenbargguid olis ovdan loktanen ođđa fáttát váldojuvvoje vuhtii go loahpalaš ovdanbuktojupmi čohkkejuvvui. MAPIO/DGÁIP giddii fuomášumi maid duovdadaeanangottiid ja -guovlluid sierrasárgosiid dássebeallásaš dihttomii, ráddjendárkilvuoda ovttalágánvuhtii sihke duovddaguovlluid namaid jearggalašvuhtii, ja dagai dáidda laktásettiin dárbbu mielde rievdadusaid guvllolaš inventeremiin ovddiduvvon ráddjemiidda ja guovloválljemiidda. EJB-guovddážiidda addojuvvui vejolašvuolta kommenteret DGÁIP:a dahkan rievdadusaid ja guovlogovvadásaid, mat čállojuvvoje guvllolaš inventeremiid olis čoggojuvvon inventerenmateriálaid vuodul.

Stivrenjoavkku čohkken ovdanbuktojupmi áigequovdilastininventeremin ásahuvvui almmolaččat gullama várás ođđajagimánu 18. beaivve 2016. Das ovddiduvvoje 183 riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovllu, main 30 ledje ollásit ođđasat veardidettiin jagi 1995 prinsihppamearrádussii. Gorálaččat eanemus ođđa guovllut ovddiduvvoje sámiid ruovttuguvlui, man duovdagiid inventeremis váldojuvvoje vuosttaš háve viidát vuhtii sápmelaččaid ovdahistorjá, ealáhusduovdagat, kulturárbi ja duovddaipmárdus. Riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlluid válljašumis ovddiduvvoje sihkkuma várás guovllut, maid duovddaárvu gehččojuvvui gillán ovdamearkka dihte ođđahukseamis dehe ealáhusráhkádusa earáhuvvamis, dehe maid mávssolaš duovddaárvvut gulle huksejvvon kulturbirrasa inventeremii. Dasa lassin mángga duovddaguovllu ráddjen rievdaduvvui.

2.2 Vuosttaš cealkámuš- ja gullanjorus (2016)

Birasministeriija bijai DGÁIP:a čohkken ovdanbuktojumi riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlun almmolaččat gullanládje odđajagimánu 18. beaivve – guovvamánu 19. beaivve 2016 áigemearrái. Dasa lassin birasministeriija ordnii buot guovddáš eiseváldi- ja čanusjoavkkuide čuoziuvvon cealkámušjorrosa odđajagimánu 15. beaivve – njukčamánu 15. beaivve 2016 áigemearrái. Cealkámušaide ja beali váldimiidda mieđihuvvui lassiaigi cealkámušaddiid ja ja beali váldiid sávaldagaid mielde. Mañemus beali váldin bođii geassemánu 18. beaivve 2016.

Cealkin- ja gullanládje leamaš materiála doalai sisttis duovddaguovlluid ráddjenedttohusaid ja guovlogovvadásaid sihke inventerema duogášmuittuhančállosa. Plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis addojuvvon lága (200/2005) miel birasváikkuhusaid árvvoštallan (SOVA) evttohuvvui duogášmuittuhančállosa čuovusin. Cealkámušat ja beali váldimat bivdojuvvoje guovloválljašumi gokčevašvuodas ja representatiivavuodas, duovddaguovlluid ráddjemiin ja guovlogovvadásain, duovddaguovlluid árvoklasiferema vuodustusain sihke birasváikkuhusa árvvoštallamis.

Áššegirjjit, mat leat gullama čuožáhahkan, ledje oidnosis birasministeriijas sihke interneahhtasiiddus (suomagillii) <[https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_\(37446\)](https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_(37446))>, mas dat leat ain oidnosis. Dasa lassin eanangodde- ja gielddaguovdasaš materiálaide sáhtta oahpásnuvvat guvllolaš EJB-guovddážiin sihke dain gielddain, maid viidodagaide duovddaguovllut evttohuvvoje. Inventerema duogášmuittuhančálus lei oažžunsajis suoma-, ruođa- ja davvisámegillii. Evttohuvvon duovddaguovlluid guovlogovvadásat jorgaluvvoje giellalága (423/2003) ja sámi giellalága (1986/2003) mielde ruođagillii guovttegielalaš gielddaid oasis, davvisámegillii Eanodaga, Anára, Soađegili ja Ohcejoga gielddaid oasis, sihke anárašgillii ja nuortalašgillii Anára gieldda oasis.

Cealkámušbivdda sáddejuvui 280 oassebeallái. Eatnasat dain (186) ledje gielddat, maid guovlluin ledje inventerema miel duovddaguovllut dehe maid guovlluin ovddiduvvoje sihkkuma várás duovddaguovllut. Dasa lassin cealkámušbivdda čujuhuvvui Gieldalihttui, eanangottiid lihtuide (18) ja EJB-guovddážiidda (15). Stáhtahálddahusa vuollásaš doibmiin cealkámušbivdaga ožžo maid Suoma birasguovddáš, Luondduriggodatguovddáš sihke golbma virgedoaimmahaga (Dálonguovlovirgedoaimmahat, Johtalusvirgedoaimmahat, Musealágádus), okta fitnodatlagádus (Meahciráđđehus), rádjejohka- ja rádječáhcekomisšuvnnat (3) Suologuovloáššiid ráđđádallangoddi ja Dálonguovlopolitihka ovttasbargojoavku. Cealkámušbivdda sáddejuvui maid Sámediggái. Hálddahusa olggobeal doaibmijoavkkuin cealkámušbivdda sáddejuvui 23 eanangoddemuseai, njealji sierramuseai, 17 guovddášlihttui, beroštupmegezihanorganisašuvdnii sihke duovddasuorggis doaibmi lihttui ja vuodđudussii, sihke guovtti dieđalaš searvá ja guovtti ámmátlihttui.

Eananeaiggádiid ja giddodathálddašeddjiid gullan ollašuttui hálddahuslága (434/2003) miel oktasašdiehtunaddimiin. Almmolaš gullamis dieđihuvvui earret hálddahuslága mearridan kanálain de maddái riikkaviidosaš ja eanangottálaš gulahallangaskaomiin sihke ovdamearkka dihte sosiála medias.

Cealkámušat, mat guske duovddaguovlluid áigeovvildastininventerema, ožžojuvvoje 168. Cealkámušaset adde logi EJB-guovddáža, 18 eanangottiid lihtu sihke 135 gieldda. Dasa lassin cealkámušaset ovdanbukte mánggat eará bivdaga ožžon bealit. Oktasašdiehtunaddimiin bivdojuvvon *beali váldimat* bohte 256. Beali váldimiin eatnasat ledje priváhta riikkavuložat, muhto maid intreassajoavkkut ja báikkálaš organisašuvnnat muitale oainnuset inventeremis. Mánggain beali váldimiin ledje mánggat vuolláičállit.

Cealkámušaid ja beali váldimiid sisdoallu sihke logahallan cealkiin ja beali váldiin lea čohkkejuvvon *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista annetut lausunnot ja kannanotot* - raportii (sámás: Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigeovvildastininventeremiin addojuvvon cealkámušat ja beali váldimat) (Linkola ja earát 2018).

2.3 Ožžojuvvon cealkámušaid ja beali váldimiid váikkuhus inventeremii

2.3.1 Oppalaš fuomášumit

Oppalaččat inventeremii lei cealkámušain oalle posiitivlaš doaladupmi, juos juo gal dan ektui maid bođii kritihkka. Beali váldimat vuojulduvve mihtilmasat ovttaskas guovlluide, go fas cealkámušain árvvoštallojuvvoje viidáseappot inventerema vuolggachuoggát ja ollašuhttin. Cealkámušaid ektui beali váldimiin lei eanet biehtadahkes máhcahat.

Mánngga cealkámušas adnojuvvui, ahte inventeren lea bures ákkastallon, gokčevas, áššedovdi ja áigequovdil. Oppalaččabun áigequovdilastininventerema dárbbášlašvuohta ákkastallojuvvui dainna, ahte plánema ja eará eiseváldibarggu doarjjan dárbbahuvvo diehtu, mii vuodđuduvvá ágedássásaš ja ovttalágán analysii árvvolaš duovdagiin ja kulturbirrasis. Inventeren gávnnavuvvui maid bálvalit riikkaidgaskasaš čatnasemiid, earenoamážit *Eurohpalaš duovddaoktasášsoahpamuša* (2000/2006), ja čielggasmahttit eiseváldiid ráhkadan inventeremiidgaskasaš bargujuogu, mii laktása kulturbirrašiid.

Muhtin cealkámušain ja beali váldimiin giitojuvvui das, ahte áigequovdilastininventeren ovddida kulturhistorjjálaš ja ekologalaš árvvuid vuhtii váldima guovlluid ja eatnama geavahas. Áigequovdilastininventerema bohtosat gehččojuvvojit maid leat ávkástallamis guovlo- nugo báikkálaš dásis ealáhusdoaimma ovddidettiin. Mánnggat cealkit ja beali váldit sávve, ahte inventerema mielde duovddaguovlluide čuozihuvvole dáláža eanet ekonomalaš doarjagat ja arvosnuhttimat, ja ahte báikkálaš dási duovddadikšumis adnojuvvole ávkin dáláža eanet oassálasti vuogit ja diehtovuodđu, mii huksejuvvo searvvušlaččabut.

Dábálaš inventerema kritihkka čuzii earenoamážit áššedovdijodihuvvon ollašuhttimii ja inventerema riekteváikkuhusaide, mat gehččojuvvoje hápmánit váddásit. Mánnggain cealkámušain ja beali váldimiin oaččui deattu ballu muddema lassáneamis ja ealáhusdoaimma váttásnuvamis riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin. Muhtin cealkámušain áigequovdilastininventeren adnojuvvui liiggás dálanguovloguovddášlažžan, ja ahte dat deattuhii bearehaga duovdaga historjjálaš sárgosiid. Mánnggat cealkit maid muittuhe, ahte inventeren ii oaččule stivret lávvaráhkadeami ja guovlluid gárganeami ilá vuoimmálaččat dehe uhkidit gielddaid ja eanangottiid rolla plánemis ja lávvaráhkadeamis. Dasa lassin dieđiheapmi moitojuvvui bistteheapmen.

Inventerema gullanmateriálii laktásii nu daddjon SOVA-lága (Láhka eiseváldiid plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis, 200/2005) miel birasváikkuhusaid árvvoštallan, mas bivdojuvvui sierra máhcahat cealkámuš- ja gullanbivdagis. Árvvoštallama vuostávdin lei guovttejugot. Mánngga cealkámušas SOVA giitojuvvui dehálažžan, informatiivvalažžan, vuđolažžan dehe ankke dárbbahassii gokčevažžan, ja dat gehččojuvvui geahčadit mánnggabeallásaččat duovddaguovlluid váikkuhusaid birrasii ja eanangeavahussii. Liikká árvvoštallan maid moitojuvvui sulalažžan, eahpekonkrehtalažžan ja čuolddašeadjin, juobe subjektiivvalažžan. Dasa lassin celkojuvvui, ahte duovddaguovlluide laktojuvvon riekteváikkuhusat ledje dulkojuvpmivuložat ja mánnggat posiitivlaš váikkuhusat sáhttet duođaštuvvot hejot. Cealkámušaid ballun lei maid dat, ahte duovddaguovlluid eanangeavahančovdosat molsašuddet iešguđiin guovlluin.

Birasministeriija gieđahalai visot cealkámušaid ja beali váldimiid bienasta bitnii. Sávaldahkii báikkálaš servošiid beassat oassálastit ságastallamii duovdagiid birra birasministeriija dávástus lei ruhtadit *Árvvolaš duovddaguovlluid árvvusatnima lokten* -fidnu jagiid 2016 ja 2017. Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry (sámás: Eanan- ja ruovttodoallonissoniid Guovddáš rs) ollašuhttin fidnus gárgehuvvui doaibmanmálla, mii vuodđuduvai duovddabargobájiide, ja mii čohkke báikkálaš doibmiid ságastallat duovdaga árvvuin ja vejolašvuođain. Buorrešlájalaš ja dássebealálaš plánenbarggu ovddideami várás sihke almmolaš diđolašvuođa lasiheami várás birasministeriija bealistis ruhtadii Eanan- ja ruovttodoallonissoniid Guovddáš rs: a ráhkadan, duovddaguovlluid eanangeavahanváikkuhusaid čielggadahtti ofelačča *MAISEMA – opas*

arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun (2016) (sámás: DUOVDDA – ofelaš árvvolaš duovddaguovlluid eanangeavahusa plánemii). Ofelaš veahkeha identifiseret ja váldit vuhtii duovddaguovlluid sierrasárgosiid dalle, go guovlluide plánejuvvojit ja čuozihuvvojit ođđa doaibmabijut.

Inventerema ulbmiliidda ja organiseremii birasministeriija ii seahkánan ovdanbuktojuvvon kritihkas fuolakeahtta, daningo riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigequodilastininventerema ollašuttima lea stivren dan láchkaásahanduogáš, masa maid mánggain cealkámušain čujuhuvvui. Áigequodilastininventerema ollašuttimis lea háliduvvon sihkkarastit, ahte duovddaguovllut leat árvvoštallojuvvon oba riikkas ovttalágán kritearaiguin, mat sáhttet čájehuvvot duohtan duovdagis. Inventeren lea ollašuttton riikkaviidosaš guovlluidegeavahanulbmiliid mielde eiseválddiid ráhkadan inventeremin ja das leat adnojuvvon ávkin viidát sierra surggiid áššedovdamuš. Seammas áigequodilastininventeren lea vuosttaš Suomas ollašuttton riikkaviidosaš duovddačilgehus, man olis riikkavuložat leat gullojuvvon mánggabeallásaččat. Inventeren ii ráddje eanangottiid ja gielddaid vuoigatvuođa geavahit eanangeavahusa plánema gaskaomiideaset, muhto baicca duvdá lávvaráhkadanproseassaid nu ahte fállá daid veahkkin dieđu, mii vuodđuduvvá áigequodilis ja mánggasuorggat áššedovdamuššii.

Cealkámušain ja beali váldimiin ovddiduvvon fuolla áigequodilastininventerema vahátlaš váikkuhusain dálanguovllu ealáhusaide váldojuvvoi duođalaččat birasministeriijas. Ministeriija goitge geahčai, ahte dát fuolla ii reahkká dakkáražžan ákkastallat ovttaskas duovddaguovlluid árvoklassifiseremiid dehe ráddjemiid rievdeamei. Duovddaguovlluid áigequodilastininventerema ulbmilin ii leat bissehít duovdaga gárganeami dehe gáržžidit ealahusdoaimma, muhto buktit duovdaga árvvuid ovdanbukti duogášdieđu plánen- ja lávvaráhkadanproseassa oassin. Birasministeriija oainnu sihke cealkámušain ja beali váldimiin addojuvvon máhchahaga mielde duovddaguovllut sáhttet doarjut guovlluid eananeagigáid ja orruid buresbirgejumi ja ealáhusdoaimma.

Mángga cealkámušas ja beali váldimis ovdanbuktojuvvon fuolaid oasis birasministeriija cealká, ahte duovddaguovllut dakkáražžan eai ára eanandoallobarggu ođđa huksema dehe vuovdedoallooaimma. Ođđahuksema lobiid oazžun ovdamearkka dihte ovdána duovddaguovlluin eanangeavahan- ja huksenlága mielde, ja lobiin mearriduvvo áššáigullelaš gielddain. Duovddaguovlluin sáhtta maid bargat vuovdedoaluin Tapio Oy:a Vuovdedikšuma ávžžuhusaid mielde. Muhtin cealkámušain namuhuvvon duovdagiid laktáseaddji eanangeavahančovdosiid guvllolaš ja gielddalaš molsašuddan lea viggojuvvon caggat ovddalgihtii nu ahte leat biddjojuvvon návccat duovddaguovlluid oahpásnuhtindeavsttaid ovttalágánvuhtii, árvokritearaid duođastanvuoibmái sihke čoaikkáigeasuide duovdagiid mávssolaččamus árvodahkkiin.

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluide sáhtta oazžut ekonomalaš doarjaga, mainna ovddiduvvo báikkálaš dehe searvušvuđot duovddadikšun. Riikkaviidosaš duovddaguovllu árvodási lea okta ágga juolludettiin stáhtavehkiid, mat čuozihuvvojit huksenárbbi dikšumii ja suologuovlluid birasdikšumii ja vuodđudettiin duovddadikšunguovlluid luonddusuodjalanlága mielde. Duovddaárvvut sáhttet váldojuvvo vuhtii maiddái eanandoalu birasdoarjaga dehe Leader-doaimma olis. Dasa lassin duovddaguovlluid dikšuma ja doalaheami várás sáhtta oazžut prošeaktaruđa ovdamearkka dihte EJB-guovddážiin.

2.3.2 Máhcahat mii guoská ovttaskas duovddaguovloevttohusaid

Áigequodilastininventeremis ovdanbuktojuvvon duovddaguovlluid birra jurddašuvvui sihke cealkámušain ja beali váldimiin vuosttaš sajis positiivlaččat. Ovttaskas guovlluide čuozihuvvon oainnut ovddiduvvoje oktiibuot 774 máhchahagas (566 cealkámušas ja 208 beali váldimis). 490 fuomášumis guovlu guottihuvvui dakkáražžan (393 cealkámušas, 87 beali váldimis), 176:s guovllu birra jurddašuvvui neutrálalaččat (140 cealkámušas ja 36 beali váldimis) ja 94:s guovllu ráddjemii sávvojuvvoi rievdadus dehe guovlu ovddiduvvui sihkkuma várás inventeremis (20 cealkámušas ja 74 beali váldimis). Dasa lassin cealkámušain ja beali

váldimiin sávvojuvvui muhtin sihkkuma várás ovddiduvvon guovllu máhcaheapmi logahallamii (8 cealkámušas ja 3 beali váldimis) sihke ovddiduvvoje muhtin ollásit ođđa duovddaguovllut (16 cealkámušas ja 25 beali váldimis). Ovddiduvvon sihkkumat bealuštuvvoje čieža cealkámušas, ja ovttá cealkámušas bealuštuvvui DGÁIP- mearrádus guođđit okta guvllolaš inventeremis riikkaviidosaččat árvvolažžan árvvoštallon guovlu duovddalogahallama olggobeallái.

Juohke rievdadusevttohus gieđahallojuvvui birasministeriijas virgeolmmošválmastallamin. Mánngga dáhpáhusas rievdadussávaldagat meroštallojuvvoje ávkálaš oaidnun, mat guske ovttaskas duovddaguovlluid, ja maid vuodul ii lean goitge ákkastallamis rievdadit riikkaviidosaš dásis meroštallojuvvon kritearaid mielde ja áššedovdibargun identifiserejuvvon árvodahkkiid vuodul dahkon guovloráddjemiid. Fuolla ealáhusdoaimma váttásnuvvamis ii maid addán ákkaid ovttaskas guovlluid sihkkumii dehe ráddjemiid earáhuhttimii, daningo duovddaguovllut eai álgovuolgálaččat ára vuovdedoalu dehe vaháguhte eanandoaluin, oapmedoaluin ja eará árbevirolaš dálonguovloaláhusaiguin bargama. Dávisteaddji ládje ráddjenedvttohusaid earáhuhttin eanangeavahusa ráddjemiid geažil adnojuvvui hárve dárbbášlažžan, daningo áigequovdilastininventeremis ovdanbuktojuvvon ráddjemat vuodđuduvvet investerenáigge duodáštuvvon dillái, ja DGÁIP-stivrenjoavku lea loahpalaš ovdanbuktojumi ráhkadettiin sihkkarastán, ahte ráddjemiid dárkilvuohadassi lea oba riikkas ovttalágán ja guđege duovddaguovllu dáfus ákkastallojuvvon.

Máhcahaga vuodul birasministeriija goitge ollašuttii dievasmahtti inventeremiid 33 guovllus. Ođđa guovloevttohusaid lassin dievasmahttininventeremiin čilgejuvvui beali váldimiin ja cealkámušain evttohusvonn ráddjenrievdadusaid dárbu. Ná lei vejolaš oazžut dieđu maŋemus rievdadusain duovddaguovlluin. Dievasmahtti inventeremiid ovddasvástidii birasministeriija ruhtademiin ja birasministeriija ráhkadan čuožahatlogahallama mielde Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry (sámás: Eanan- ja ruovttudoallonisniiid Guovddáš rs), ja inventeremiid bohtosat gieđahallojuvvoje birasministeriijas. Maiddá dievasmahtti inventeremat vuodđuduvve DGÁIP-bargojoavkku dohkkehan inventerenrávvagii. Čuožahagaid geahčadettiin birasministeriija lei oktavuodas EJB-guovddážiidda sihke dáhpáhusguovdasaččat guvllolaš kulturbirrasa ovttasbargojoavkkuide, gielddaide, eanangottiid lihtuide, eanangoddemuseaide ja beali váldimiid ovddidan beliide, dego servviide ja eananeigggádiidda.

Dievasmahtti inventeremiid ja gieđahallojuvvon máhcahaga vuodul birasministeriija gárttai ovddidit rievdadusaid 27 guovllu ráddjemii sihke ovdanbuktit guovtti guovllu sihkkuma álfárot. Dasa lassin riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid logahallamii bidjamis loktejuvvo vejolašvuohtan guhitta ođđa guovllu. Duovddaguovlluid ráddjemiid rievdadusat leat muhtin oassái viiddideamit ja muhtimassii gáržžideamit. Viiddideamit laktásit dávjjimusat muhtin duovdaga dáfus árvvolaš kulturhistorjjálaš čuožahaga dehe funktionála oktavuoda vuhtii váldimii. Muhtin čuožahagain viiddideami bealuštit maid eará duovddalaš dimenšuvnnat. Gáržžideamit ovddiduvvojit vuosttaš sajis guovlluide, main lea ollašutton dehe maida lea lávas várrejuvvon mearkkašahtti ođđahuksen dehe eará duovddaguovllu árvvuid heajudahtti eanangeavahus. Ovttá ovdanbuktojumis sihkkujuvvon guovllu deháleamos duovddaárvvut gullet juo gustojeaddji HKB-inventerema (Valtakunnallisesti merkittävät... 2010) sámás: Riikkaviidosaččat mearkkašahtti...) guovloráddjemii.

3 Duovddaguovllut guovlluid- ja eanangeavahusa oassin

3.1 Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat (RGU) ja riikkaviidosaš inventeremat

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid inventeren lea riikkaviidosaččat guovlluideavahanulbmiliid dárkkuhan riikkaviidosaš inventeren, mii guoská kulturbirrasa.

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat leat eanangeavahan- ja huksenlága (EHL, 132/1999) miel guovlluideavahusa plánenvuogádaga oassi. Lága 22 § mielde dain mearrida stáhtaráđđi ja dat sáhttet guoskat earret eará áššiid, main lea mearkkašahtti váikkuhus álbmotlaš kultur- dehe luondduárbaí. Ulbmiliid deháleamos dárkkuhussan lea sihkarastit riikkaviidosaččat mearkkašahtti áššiid vuhtii váldima eanangottiid ja gielddaid lávvaráhkadeamis sihke stáhta eiseválddiid doaimmas. Dasa lassin riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliin ovddiduvvo riikkaidgaskasaš soahpamušaid čatnasemiid ollašuttin Suomas.

Stáhtaráđđi lea dahkan manjimus mearrádusa riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliin juovlamánu 14. beaivve 2017. Dáinna mearrádusain buhttejuvvui stáhtaráđi skábmamánu 30. beaivve 2000 dahkan ja skábmánu 13. beaivve dárkkistan mearrádus.

Stáhtaráđ mearrádusa, mii guoská riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid, čuoggás 3.4 “Ealaskas luonddu- ja kulturbiras sihke luonddiriggodagat” addojuvvo čuovvovaš riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ulbmil: “Fuolahuvvo riikkaviidosaččat árvvolaš kulturbirrasii ja luondduárbbi árvvuid dorvvasteamis.”

Guovlluideavahanulbmiliid duogášbargguin nammaduvvojit eiseválddiid ráhkadan inventeremat, mat gusket riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid, riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti arkeologalaš čuozáhagaid. Dát inventeremat ráhkadit diehtovuoddu suomelaš kulturbirrasa ollislašvuoda ipmirdeami várás. Guovlluideavahusas lea dárbu identifiseret ja váldit vuhtii inventeremiin ovddiduvvon guovlluid dađi lági mielde, ahte daid árvvut dorvvastuvvojit. Stáhtaráđđi mearrida riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid miel inventeremiid buhttemis ođđa inventeremiiguin.

Dasa lassin stáhtaráđi mearrádusas daddjojuvvo čuovvovaččat: “Luonddu- ja kulturbirrasis fuolaheapmi suvdilis vuogi mielde lea dehálaš ealáhusaid, álbmoga buresbirgejumi ja guovlluid identitehta dáfus. Guovlluideavahusas lea mearrideaddji mearkkašupmi luonddu- ja kulturbirrasiid sihke árkeologalaš árvvuid seailumii sihke daid guoskevaš riikkaidgaskasaš soahpamušaid ollašuttimii. Guovlluideavahusain váikkuhuvvo mid luondduriggodagaiguin suvdilis ávkkástallamii. Luonddu- ja kulturbirrasiid suvdilis atnu ollašuvvá nu, ahte dorvvastuvvo daid guvllolaš mánggahápmásašvuolta ja áiggálaš gearddádatvuolta.”

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid dárkkuhan eiseválddiid ollašuttin inventeremat, mat gieđahallet suomelaš kulturbirrasa ollislašvuoda, leat dálá áigge duovddaguovlobargojoavkku ráhkadan ovdanbuktojummi riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin ja duovddadikšuma ovddideamis (*Arvokkaat maisema-alueet...* 1992 (sámás: *Árvvolaš duovddaguovllut...*)) ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid inventeren (HKB; Valtakunnallisesti merkittävät... 2010 (sámás: Riikkaviidosaččat mearkkašahtti...)).

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid dárkkuhan inventeremiid buhttemis ođđa inventeremiiguin mearrida stáhtaráđđi. Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid inventeren lea áigeguovdilaston jagi 2009 (SRM 22.12.2009), goas ođđa inventeren buhttii vuosttaš riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid (2000) olis namuhuvvon eiseváldi inventerema jagi 1993. Musealágádus lea álggahan jagi 2019 áigesohppilis inventerema ráhkadeami riikkaviidosaččat mearkkašahtti arkeologalaš kulturárbbi čuozáhagain.

Dál gullanvuloš riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid áigeguovdilastininventerema lea ulbmil bidjat áigedássái duovddaguovlluid ja daid árvoklassiserema riikkaviidosaš diehtovuoddu nu, ahte buhttejuvvu jagi 1992 gárvánan inventeren, mas mearriduvvui loahpalaš hámistis stáhtaráđi prinsihppamearrádusain ođđajagimánu 5. beaivve 1995.

3.2 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid riekteváikkhusat ja vuhtii váldin

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid mearkašupmi *lávvaráhkadeamis ja huksema lohpeannudeamis* vuodđuduvvá eanangeavahan- ja huksenláhki (EHL), man mielde duovdaga árvvut galget váldojuvvot vuhtii guovlluideavahusa plánemis ja huksemis. Lága 24 § mielde “stáhta virgeolbmot galget doaimmasteaset váldit vuhtii riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid, ovddidit daid ollašuhhtima ja árvvoštallat doaibmabijuideaset váikkhusaid guovloráhkadusa ja guovlluid geavahusa dáfuš”. Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid dárkkuhan inventeremat bohtet váldojuvvot vuhtii lávvaráhkadeamis EHL:s mearriduvvon lávaid sisdoallogáibádusaid vuodul. Inventeremat leat lávaid ráhkadeami gáldomateriála.

Duovdagiid árvvuid vuhtii váldimis lea mearriduvvon sisdoallogáibádusain, mat gusket sierra lávvdásiid. *Eanangoddeláva* ráhkadeamis ferte giddejuvvot fuomášupmi earret eará “duovdaga, luondduárvvuid ja kulturárbbi gáhttemii” (28 §) ja oppalašláva ráhkadeamis “huksejuvvon birrasa, duovdaga ja luondduárvvuid” gáhttemii (39 §). Sajádatláva ulbmilin lea earret eará “stivret huksema ja eanangeavahusa báikkálaš diliid, gávpot- ja duovddagova, buori huksenvieru, eksisterejeaddji huksehusvuoddu anu ovddideami ja láva eará stivrenulbmila eaktudan vuogi mielde” (50 §). Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllu árvvuide vahátlaččat váikkuheadji guovlluideavahus galgá viggojuvvot sajuštuvvot lávvaráhkadeamis duovddaguovllu olggobeallái ja dan mađe guhkás, ahte duovdaga árvvut sáhttet dorvvastuvvot.

Maiddái njuolggadusain, mat gusket huksema ja doaibmabidjoloji, gieđahallojuvvo duovdaga vuhtii váldin. Dávisteaddji ládje *huksenlobiid* mieđiheamis husema bearráigeahču eiseváldi galgá váldit vuhtii EHL:a njuolggadusa, man mielde visti galgá heivet huksejuvvon birrasii ja duovdagii sihke deavdit čabbodaga ja hármonalaš ja symmetrihkalaš gáibádusaid. Eanangoddelávaid ráhkadeami ja dohkkeheami ovddasvástáduš lea eanangottiid lihtuin, oppalaš- ja sajádatlávaid ráhkadeamis ja dohkkeheamis sihke huksenlobiin gielddain.

Oppalašlávaide sáhttet váldojuvvot doaibmabidjoráddjemat dehege *duovddabargolobi ohcangeatnegasvuohtha* earret eará muoraid njeaidimii dehege vuovdečuohppamii riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllus. Doaibmabidjoráddjehusaid váldimis oppalašlávvi mearrida lávvaráhkadeaddji dehege gielda. Juos dákkár doaibmabidjoráddjehus váldojuvvo lávvi, mearkaša dat duovddabargolobi ohcangeatnegasvuodá. Duovddabargolobi eavttuin mearriduvvo EHL:a 140 §:s, man mielde duovddabargolohpi ferte mieđihuvvot, juos doaibmabidju ii earret eará billis gávpot- ja duovddagova. Duovddabargolobis mearrida gieldda huksema bearráigeahču eiseváldi.

Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovllut ráddjejit *gáddehuksema* earenoamážit dalle, juos gáddeoppalašlávva dehe gádde-sajádatlávva ráhkaduvvo eanas luopmoorruma ordnema várás gáddeviidodahkii. Dalle EHL:a oppalaš- ja sajádatlávvaráhkadeami eará njuolggadusat fertejit doahttalit sisdoallogáibádusaid, maid mielde plánejuvvon huksen ja eará eanangeavaheapmi galgá vuogáiduvvat gáddeduovdagii ja eará birrasii ja duovddaárvvut fertejit muđuidege váldojuvvot vuhtii. Dán lági mielde oppalašláva ja gádde-sajádatlávva ráhkadeamis fertejit váldojuvvot vuhtii duovddaárvvut sihke čázadaga, eatnama ja luonddu sierrasárgosat. Gáddeoppalašláva ja gádde-sajádatlávva ráhkada ja dohkkeha gielda, mii ráđđádallá áššis EJB-guovddážiin EHL:a mielde.

EHL:a mielde *huksehusa burgin* lea lobivuloš sajádatlávuvaguovllus ja guovllus, mas lea vuoimmis huksengiellu sajádatlávva ráhkadeami várás. Dasa lassin oppalašlávvas sáhtta mearriduvvot dihto huksehusa burgin lobivuložin. Burginlobi čoavdá gieldda huksema bearráigeahču eiseváldi. Eará guovlluin burgimis ferte ilmmuhuvvot gieldda huksenbearráigeahčcoeiseváldái. Huksenbearráigeahčcoeiseváldi sáhtta ákkastallon siva dihte gáibidit burginlobi ohcama. EHL:a mielde burginlobi mieđiheami eaktun lea earret

eará, ahte burgin ii mávsse huksejuvvon birrasii gullelaš árbevierro-, čábbodat- dehe eará árvuvid duššadeami.

EHL:a mielde lávat eai oaččo dagahit eananeaggádii dehe eará vuoigatvuoda hálddašeaddjái govttohis ráddjema dehe áru. Huksehusaid dehe giddodaga eaiggádiin sihke eará oasálaččain lea vejolašvuohta cealkit lánváráhkadan- ja lohpeproseassaid olis iežaset oaivila árvodahkkiin, mat gullet duovdagii, ja plánain, mat váikkuhit duovdagii, lágain mearriduvvon vuorrováikkuhusmeannudemiid mielde. Plánenproseassaid ja lohpeamearrádusaid buorrešlájat sidoallu sihke eananeaggádid vuoigatvuodaidda vuhtii váldin ollašuvvet buoremusat, juos plánemis ja mearrádusain ovddasvástideaddji eiseválddiin lea anus nu buorre áiggedási ja viiddessuorggát áššedovdamuššii vuođđudeaddji diehtu go vejolaš. Inventeremat, mat gártejit kulturbirrasa árvočuozáhagaid, leat dákkár materiála, mii govvida kulturbirrasa dálá dili ja dáláš árvodahkkiid.

Eananávnnaslága mielde (155/1981) mielde lohpi *eananávdnasiid váldimii* ferte mieđihuvvot, juos áššáigullelaš váldinplána lea ovddiduvvon, iige váldin dehe dan ordnedeapmi mana ruossalassii lága miel ráddjehusaiguin. Dáid ráddjehusaidda mielde ávdnasat eai oaččo váldojuvvot nu, ahte das čuovvu čáppa duovddagova billahuvvan. Riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovlluid inventeren geavahuvo lohpeguorahallams čilgehussan guovllu duovddaárvvuin. Lohpeguorahallamis eananávnnaslága mielde duovddaárvvut sáhttet leat lobi mieđiheami árru dehe ágga lohpeamearrádusaid addimii. Lohpeamearrádusaiguin sáhttet dárbbu mielde ráddjehuvvot árut, mat šaddet eananávnnasiid váldinfidnus. Lohpeamearrádusaid mielde fidnu sáhtta ráhkaduvvot dakkárin, ahte dasa sáhtta mieđihuvvot lohpi. Lohpeáššis, mii guoská eananávnnasiid váldima, mearrida gielddaid birasgáhttema hálldahusas addojuvvon lága (64/1986) miel gieldda birasgáhttemeiseváldi. Lohpeiseváldi ferte bivdit lága 7 §:a mielde EJB-guovddáža cealkámuša dalle go guovllus lea riikkaviidosat dehe muđuid mearkkašahhti mearkkašupmi luonddusuodjaleami dehe čáziid suodjaleami dáfus, dehe go ávdnasiid váldin váikkuha nuppi gieldda viidodahkii. Riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovllut eai lohkkovvot dán paragrafii.

Almmolaš luottaid huksen vuođđuduvvá láhkii johtalusvuogádagas ja eatnangeainnuin (503/2005), man mielde luoddaplánen galgá vuođđuduvvat lánvii, mas luotta sajádat ja gorri eará guovlluidegeavahussii leat čielggaduvvon. Dát guoská maid riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovlluid, mat bohtet vuhtii váldojuvvot luoddaplánemis lánváráhkadeami bakte. *Priváhta luottaid huksemis* lea mearriduvvon priváhtaluoddalágas (560/2018), man mielde luodda ii oaččo dahkkovvot, juos das šaddá mearkkašahhti luonddu billahuvvan dehe birrasa kultuárvuvid unnun dehe, juos dasa čuoheá eará daidda buohtastahhti oppalaš beroštumi loavkkideapmi. Riikkaviidosat árvvolaš duovddaárvvut váldojuvvojit dán njuolggadusa vuođul vuhtii priváhta luottaid huksemis.

Duovddaguovllut eai eastte ođastančuohppamiid. Vuovdeekonomiijaguovlluin, mat leat duovddaguovlluin, doahttaluvvo vuovdeláhka (1093/1996). Vuovdelága mielde ođastančuohppan lea muoraid rádjan, mas gieđahallanviidodat čuhppojuvvo jalges viidodahkan, dehege gažaldat lea geavadis rabasčuohppamis. Gieldda sáhtta čáhkadit oppalašlávvi duovddabargolobi ohcangeatnegasvuoda vuovddi čuohppamii riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovllus.

EHL:s leat ovdanbuktojuvvon sierra bieggafápmohuksema sierranjuolggadusat, main namuhuvvojit duovddaárvvut. Ráhkadettiin EHL:a 77 a §:s dárkkuhuvvon oppalašláva, mii stivre *bieggafápmohuksema*, galgá oppalašláva almmolaš njuolggadusaid lassin fuolahuvvot das, ahte plánejuvvon bieggafápmohuksen ja eará eanangeavahus vuogáiduvvá duovdagii ja birrasii. Birasministeriija lea ráhkadan rávvagiid, mat gusket bieggafápmohuksema (Maisemavaikutusten arviointi... 2016 (sámás: Duovddaváikkuhusaid árvvoštallan...)), main celkojuvvo ahte dárkilis plánemis ferte sihkkarastovvot, ahte riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovlluid ja kulturbirrasiid árvvut seilot. Váldoáššis riikkaviidosat árvvolaš ja eanangottálaččat árvvolaš duovddaguovllut gehččovvojit bieggafápmohuksema heivemeahttumin, ja daid lagasvuohta sáhtta váikkuhit huksenfidnu ollašuttimii (Tuulivoimarakentamisen suunnittelu... 2016 (sámás:

Biiggafápmohuksema plánen). Fidnu ollašutttingelbbolašvuoda árvvoštallá gielda dehe eanangotti lihttu lávvaráhkadeami olis.

Riikkaviidosat árvvolaš duovddaguovlluid riekteváikkusat leat gieđahallon dárkileappot ráhkaduvvon plánaid ja prográmmaid birasváikkusaid árvvoštallamis (SOVA), mii lea leamaš gullanládje ja cealkámusbidagiid čuozáhahkan inventerema vuosttaš gullan- ja cealkámušjorrosis jagi 2016.

4 Gáldut

- Arvokkaat maisema-alueet: maisema-aluetyöryhmän mietintö II (1992). Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto, *Työryhmän mietintö* 66/1992. <http://hdl.handle.net/10138/29087>
- Eurooppalainen maisemayleissopimus* (2000/2006). Valtiosopimus 14/2006. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014>
- Inventointiohje* (2010). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit. Maaseudun kulturduovdagat ja maisemanähtävyydet. Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä, 10/2010. http://www.maaseutuduovdagat.fi/wp-content/uploads/2011/09/inventointiohje_fi_300910.pdf
- Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020* (2014). Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. <http://hdl.handle.net/10138/43197>
- Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana. Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014 – 2020* (2015). Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155049/kulttuuriymparisto%20yhteisena%20voimavarana.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kylään maisemaan - maisema kylien identiteetin ja matkailun veturina 2018-2021 (2018). <https://www.maajakotitalousnaiset.fi/hankkeet/kylaan-maisemaan-maisema-kylien-identiteetin-ja-matkailun-veturina-2018-2021-10347>
- Linkola, H., L. Eloranta, S. Forss, T. Heikkilä & J. Heliölä (2018). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista annetut lausunnot ja kannanotot. *Ympäristöministeriön raportteja* 14/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4793-7>
- MAISEMA – opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun* (2016). ProAgria Etelä-Suomi ry / Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset. https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sites/default/files/attachment/maisemaopas_korjattu_2018_pieni.pdf
- Maisemanhoito: maisema-aluetyöryhmän mietintö I (1992). Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto, *Työryhmän mietintö* 66/1992. <http://hdl.handle.net/10138/29082>
- Maisemavaikutusten arviointi tuulivoimarakentamisessa (2016). Suomen ympäristö 1/2016. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/160313/SY_1_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rakennettu kulttuuriympäristö (1993). <http://www.nba.fi/rky1993/>
- Tuulivoimarakentamisen suunnittelu. Päivitys 2016 (2016). *Ympäristöhallinnon ohjeita* 5/2016. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79057>
- Vainio, M., H. Kekäläinen, A. Alanen & J. Pykälä (2001). Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. *Suomen ympäristö* 527. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40675/SY_527.pdf?sequence=1
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (2010). http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx
- Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä* (1995). Dnro 1/500/1995. <https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B2ACD666F-7940-498A-8CF5-2539B4B35C46%7D/57773>
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista* (2017). Valtioneuvoston päätös YM/2017/81. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f80577688>

Čuovus 1. Rievdadusat, sihkkumat ja dievasmahttimat mat ovddiduvvojit riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlluid inventeremii

Guovllut mat ovddiduvvojit viiddideami várás

5. Mustionjokilaakso gilvinduovdda. *Guvlui ovddiduvvo lasiheami várás smávvaiešvuogát gilleorrun luottaidsquin Meltola nuortadavvibealde.*

12. Pernajanlahti ja Koskenkylänjoki kulturduovdagat. *Duovdagiidda ovddiduvvo lasiheami várás guovlu, mii gokčá Labby bealdo- ja guohtunviidodagaid rájes gitta Sandholmena sullui.*

15. Airisto mearraduovdda. *Guvlui ovddiduvvojit lasiheami várás Särkilahti ja Myllyrauma gáddebealddut sihke Maanpää guovlu.*

35. Lammi oarjelulligilvinduovgat. *Guvlui ovddiduvvo lasiheami várás Hervonjärvi lullioassi, Kataloisten gilli ja Kataloistenjärvi birrasiinnis.*

81. Maaninkajärvi ja Onkivesi kulturduovdagat. *Guvlui ovddiduvvojit lasiheami várás Martikkala gili lullioasit, Niemenmäki ja Sikomäki sihke Ulmansaari, Liponsaari ja Akkalansaari čohkiidan jávreduovddaollisvuolta.*

110. Lapua Alajoki bealdojalgadas. *Viidodat ovddiduvvo viiddideami várás Viemerö birrasis dađi lági mielde, ahte dat gokčá oba jalgadasviidodaga.*

133. Oulujokilaakso kulturduovdagat. *Viidodat ovddiduvvo joatkima várás oarjindavvin Turansaari rádjái dáláš duovddaviidodatráddjema mielde.*

144. Melalahti ja Vaarankylä kulturduovdagat. *Viidodat ovddiduvvo joatkima várás Vaarankylä ja Kiehimänvaarai dáláš duovddaviidodatráddjema mielde.*

Guovllut mat ovddiduvvojit gáržžideami várás

10. Vantaanjokilaakso gilvinduovdda. *Viidodat ovddiduvvo gáržžideami várás Kivistös, gos duovddaguvlui álgoálggus ovviduvvon bealdoviidodat lea várrejuvnon Vantaa oppalašlávvas bálvalanhuksemii.*

18. Aurajokilaakso gilvinduovdda. *Viidodat ovddiduvvo sihkkuma várás ruovderáti ja Häme Härkätie gaskasaš viidodat Lieto stašuvdnaguovllu davábealde.*

22. Uskelanjokilaakso gilvinduovdda. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás Hossilankoti ja Luipoja birra rahpaseaddji bealdoviidodat Keltanummi davábealde.*

27. Ahlaisten kulturduovdda. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás Merikarvia gieldda beallái báhcci mearraviidodat Iso-Ploki nuorttabealde.*

31. Häme Härkätie duovdagat. *Viidodagas ovddiduvvojit sihkkuma várás bálvalusaid ja hálldahusa viidodahkan ja smávvadálloválddálaš orrunguovlun lávas várrejuvnon guovllut Hämeenlinna Rääpiälä lulábealde.*

33. Vanajavesi leahki ja Aulanko. *Viidodagas ovddiduvvojit sihkkuma várás unna viidodagaš Hämeenlinna Ojoisis sihke orrungeavahussii oasseoppalašlávvaráhkaduvvon viidodagat Hattula Parolas.*

39. Tiirismaa ja Salpausselkä duovdagat. *Viidodagas ovddiduvvojit sihkkuma várás Salpausselkä valáštallanguovddáža ja Radiomäki guovllut.*
42. Artjärvi gilvinduovdda. *Viidodaga nuortalulličiegas ovddiduvvo sihkkuma várás unna Porlampii doalvu luotta nuorttabeallái báhcci guovlu.*
47. Sääksmäki ja Tarttila kulturduovdagat. *Viidodat ovddiduvvo gáržžideami várás littala čoahkkebáikki lahkosiin.*
48. Pirkanmaa buolžaduovdagat. *Viidodat ovddiduvvo gáržžideami várás Vehoniemenharju ja Isokangas guovllus dađi lági mielde, ahte viiddes eananávnnasváldinguovllut báhcet duovddaoidnosa olggobeallái.*
79. Paukarlahti gilvinduovdda. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás duovddaguovllu dáláš ráddjema birastahtti ekonomijavuovdeguovlu sihke Kuivastensaari davvigáddi dan nuorttabealde rahpaseaddji čáhceviidodagaiinis.*
116. Mearaboatkaga suologuovloduovdagat. *Gáržžideapmi ovddiduvvo divttisteami várás Gloppeta ja Östra gloppeta čáhceviidodagain.*
117. Björköby suologuovllu kulturduovdda. *Gáržžideapmi ovddiduvvo divttisteami várás duovddaguovllu oarje- ja davvosiid čáhceviidodagain.*
119. Laihianjoki kulturduovdda. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás Maunula ja Potila guovlu, gosa lea merkejuvvon oasseoppalašlávás TY-guovlovárrehusat.*
129. Rahja suologuovloduovdagat. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás Kalajoki sáttogárgguid viidodat, Kallankarit sihke daid gaskii báhcci čáhceviidodat.*
145. Vuokatti várreráidu ja gáddegilit. *Viidodagas ovddiduvvo sihkkuma várás Vuokatti valáštallanoahpahaga sihke luopmo- ja čierastallanguovddáža guovlu.*

Guovllut mat ovddiduvvojit viiddideami ja gáržžideami várás

7. Siuntio ja Degerby gilvinduovdagat. *Guvlui ovddiduvvo lasiheami várás Suitia gárdima davábeali bealdoviidodat, mii ollá gárdima meahccái gullan Tupalai. Guovlu ovddiduvvo gáržžideami várás danveardásaččat Siuntio stašuvnna birra.*
53. Kymijokilaakso kulturduovdda. *Guvlui ovddiduvvo lasiheami várás Pilkanmaa historjjálaš gilleduktásadji sihke Vierisiid bealdoviidodat Myllykosi ja Inkeröiset gaskkas. Guovlu ovddiduvvo sihkkuma várás danveardásaččat ruovderáti lulábeale oassi Kuusaanlampi lullegáttis.*
80. Puijo duovdagat. *Ráddjen ovddiduvvo divttisteami várás čáhceviidodagain, Pihlajalaakso, Länsi-Puijos, Savisaaris ja Neulaniemis. Ráddjemii ovddiduvvojit lasiheami várás danveardásaččat oasis Kattilankoski birrasis Laivansaris.*

Guovllut mii ovddiduvvo sihkkuma várás áigeovuodilastima inventeremis

1. Bromarva ja Tenhola buolžagilvinduovdagat
115. Harrströminjokilaakso kulturduovdda

Guovllut mat ovddiduvvojit lasiheami várás áigequovdilastima inventeremii

OĐAS (A) Verla ja Suur-Selänpää kulturduovdda

OĐAS (B) Orisberga kulturduovdda

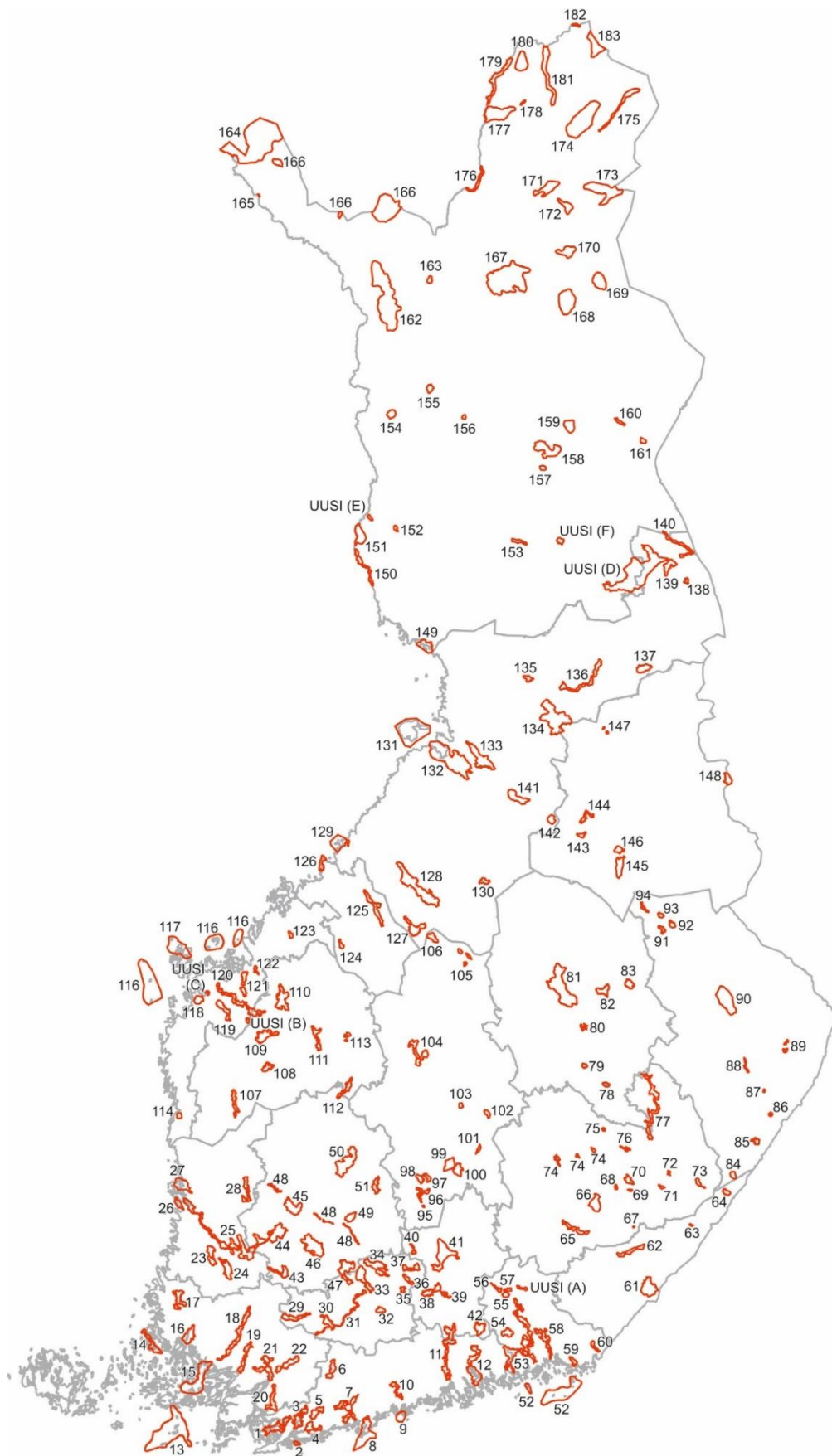
OĐAS (C) Boares Vaasa kulturduovdda

OĐAS (D) Kitkajärvi ja Riisitunturi duovdda

OĐAS (E) Ratasjärvi kulturduovdda

OĐAS (F) Juujärvi johkaguorragili kulturduovdda

Čuovus 2. Gárta áigeuovdilastininventeremis ovddiduvvon riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluin



Čuovus 3 Ovddideapmi riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlluin eanangottiid ja gielddaid mielde

* = ovddiduvvo ođđa guovlun dehe guovllu ráddjemii ovddiduvvojit rievdadusat

1. Bromarva ja Tenhola buolžagilvinduovdagat; Uusimaa; Raasepori* (ovddiduvvo sihkkuma várás)
2. Skärlandeta suologuovlokulturduovdda; Uusimaa; Raasepori
3. Fiskarsa ja Pohjanpitäjänlahti kulturduovdagat; Uusimaa; Raasepori
4. Fagervika ja Snappertuna kulturduovdagat; Uusimaa; Inkoo, Raasepori
5. Mustionjokilaakso gilvinduovdda; Uusimaa; Raasepori*
6. Nummenjoki ja Pusulanjoi gilvinleahki; Uusimaa; Lohja
7. Siuntio ja Degerby gilvinduovdagat; Uusimaa; Inkoo, Lohja, Siuntio, Vihti*
8. Porkkala suologuovlo- ja gilvinduovdda; Uusimaa; Kirkkonummi
9. Helsega ovddabeali mearraduovdda; Uusimaa; Helsinki
10. Vantaanjokilaakso gilvinduovdda; Uusimaa; Helsinki, Vantaa*
11. Porvoonjokilaakso gilvinduovdda; Uusimaa, Päijät-Häme; Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
12. Pernajanlahti ja Koskenkylänjoki kulturduovdagat; Uusimaa; Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä
13. Saaristomeri mearraduovdagat; Varsinais-Suomi; Parainen
14. Strööma mearrafávli; Varsinais-Suomi; Kustavi
15. Airisto mearraduovdda; Varsinais-Suomi; Parainen, Naantali, Turku*
16. Mynälahti kulturduovdda; Varsinais-Suomi; Masku, Mynämäki, Vehmaa
17. Laitila jalgadas; Varsinais-Suomi; Laitila, Uusikaupunki
18. Aurajokilaakso gilvinduovdda; Varsinais-Suomi; Aura, Kaarina, Lieto, Oripää, Pöytyä, Turku*
19. Paimionjokilaakso gilvinduovdda; Varsinais-Suomi; Kaarina, Lieto, Paimio
20. Perniö gilvinduovdagat; Varsinais-Suomi; Salo
21. Halikonjokilaakso gilvinduovdda; Varsinais-Suomi; Paimio, Salo
22. Uskelanjokilaakso gilvinduovdda; Varsinais-Suomi; Salo*
23. Eura ja Kiukainen kulturduovdagat; Satakunta; Eura
24. Köyliönjärvi kulturduovdda; Satakunta; Säskylä
25. Kokemäenjokilaakso kulturduovdagat; Pirkanmaa, Satakunta; Harjavalta, Huittinen, Kokemäki, Nakkila, Pori, Sastamala, Ulvila
26. Yyteri gáddeduovdagat; Satakunta; Pori
27. Ahlainen kulturduovdda; Satakunta; Merikarvia, Pori*
28. Vihteljärvi geinnodaga ja Riihonlahti kulturduovdagat; Satakunta; Kankaanpää, Pori

29. Loimijokilaakso gilvinduovdagat; Kanta-Häme; Forssa, Jokioinen, Ypäjä
30. Tammela kulturduovdagat; Kanta-Häme; Tammela
31. Häme Härkätie duovdagat; Kanta-Häme; Hattula, Hämeenlinna, Loppi, Tammela*
32. Hakoinen ladnevári kulturduovdda; Kanta-Häme; Janakkala
33. Vanajavesi leahki ja Aulanko; Kanta-Häme; Hattula, Hämeenlinna*
34. Hauho geinnodaga kulturduovdagat; Kanta-Häme; Hämeenlinna
35. Lammi lullenuortti gilvinduovdagat; Kanta-Häme; Hämeenlinna
36. Lammi kulturduovdagat; Kanta-Häme; Hämeenlinna
37. Evo vuovdekultuvra- ja johkaduovdagat; Kanta-Häme; Hämeenlinna
38. Hollola kulturduovdagat; Päijät-Häme; Hollola
39. Tiirismaa duovdagat; Päijät-Häme; Hollola, Lahti*
40. Auttoinen ja Vesijako kulturduovdagat; Päijät-Häme; Padasjoki
41. Etelä-Päijänne kultur- ja buolžasuoloduovdagat; Päijät-Häme; Asikkala, Padasjoki, Sysmä
42. Artjärvi gilvinduovdda; Päijät-Häme; Orimattila*
43. Punkalaitumenjoki gilvinduovdagat; Pirkanmaa; Punkalaidun
44. Rautavesi kulturduovdda; Pirkanmaa; Sastamala
45. Hämeenkyrö kulturduovdda; Pirkanmaa; Hämeenkyrö
46. Vesilahti kulturduovdda; Pirkanmaa; Akaa, Lempäälä, Nokia, Pirkkala, Vesilahti
47. Sääksmäki ja Tarttila kulturduovdagat; Kanta-Häme, Pirkanmaa; Hämeenlinna, Valkeakoski*
48. Pirkanmaa buolžaduovdagat; Pirkanmaa; Hämeenkyrö, Ikaalinen, Kangasala, Pälkäne, Tampere, Ylöjärvi*
49. Haralanharju duovdagat; Pirkanmaa; Kangasala
50. Ruovesi geinnodaga duovdagat; Pirkanmaa; Ruovesi
51. Juupajoki kulturduovdda; Pirkanmaa; Juupajoki, Orivesi
52. Nuorttabeal Suomaluovtta suologuovloduovdagat; Kymenlaakso; Hamina, Kotka, Pyhtää
53. Kymijokilaakso kulturduovdda; Kymenlaakso, Uusimaa; Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää*
54. Elimäki gilvinduovdda; Kymenlaakso; Kouvola
55. Hiidenvuori duovdagat; Kymenlaakso; Iitti, Kouvola
56. Kimola kulturduovdda; Kymenlaakso; Iitti, Kouvola
57. Jaala girkogovllu kulturduovdda; Kymenlaakso; Kouvola
58. Sippolan- ja Summanjoki johkalegiid kulturduovdda; Kymenlaakso; Hamina, Kouvola

59. Klamila kulturduovdda; Kymenlaakso; Virolahti
60. Vaalimaa johkaleagi kulturduovdda; Kymenlaakso; Miehikkälä, Virolahti
61. Joutseno gilvinduovdda; Lulli-Gárjil; Lappeenranta
62. Kyläniemi gilvin- ja jávreduovdagat; Lulli-Gárjil; Ruokolahti, Taipalsaari
63. Haukkavuori duovdagat; Lulli-Gárjil; Rautjärvi, Ruokolahti
64. Tarnala gilvin- ja jávreduovdagat; Lulli-Gárjil; Parikkala
65. Ristiina Veskansa kulturduovdda; Lulli-Savo; Mikkeli
66. Neitvuori duovdagat; Lulli-Savo; Juva, Mikkeli
67. Muuramäki duovdda; Lulli-Savo; Puumala
68. Kaskii gilvinduovdda; Lulli-Savo; Juva
69. Sulkava ladnevári duovdda; Lulli-Savo; Sulkava
70. Kuhajärvi gilvinduovdda; Lulli-Savo; Sulkava
71. Kokonsaari kulturduovdagat; Lulli-Savo; Savonlinna
72. Kyrönsalmi kulturduovdda; Lulli-Savo; Savonlinna
73. Punkaharju duovdagat; Lulli-Savo; Savonlinna
74. Savonselkä mielleorrunduovdagat; Lulli-Savo; Joroinen, Juva, Mikkeli
75. Kotkatlahti kulturduovdda; Lulli-Savo; Joroinen
76. Osikonmäki gilvinduovdda; Lulli-Savo; Rantasalmi
77. Heinävesi geinnodaga čáhceduovdda; Lulli-Savo, Davvi-Savo; Heinävesi, Leppävirta, Savonlinna, Varkaus
78. Mustinmäki kulturduovdagat; Davvi-Savo; Leppävirta
79. Paukarlahti gilvinduovdda; Davvi-Savo; Leppävirta*
80. Puijo duovdagat; Davvi-Savo; Kuopio*
81. Maaninkajärvi ja Onkivesi kulturduovdagat; Davvi-Savo; Iisalmi, Kuopio, Lapinlahti, Pielavesi, Siilinjärvi*
82. Nilsiä miellelilit; Davvi-Savo; Kuopio
83. Pisa duovdagat; Davvi-Savo; Kuopio
84. Totkunniemi gilleduovdagat; Davvi-Gárjil; Kitee
85. Kiteenlahti gilleduovdagat; Davvi-Gárjil; Kitee
86. Saario gilleduovdda; Davvi-Gárjil; Tohmajärvi
87. Huhtilampi gilleduovdda; Davvi-Gárjil; Joensuu
88. Heinävaara ja Selkie giliid várreduovdagat; Davvi-Gárjil; Joensuu, Kontiolahti
89. Ilomantsi várregilleduovdagat; Davvi-Gárjil; Ilomantsi

90. Koli duovdagat; Davvi-Gárjil; Joensuu, Kontiolahti, Lieksa
91. Karhunpää gáddegilli; Davvi-Gárjil; Nurmes
92. Ylikylä gilvinduovdagat; Davvi-Gárjil; Nurmes
93. Ylä-Valtimo gilvinduovdagat; Davvi-Gárjil; Nurmes
94. Rasimäen johkaleahkegilli; Davvi-Gárjil; Nurmes
95. Päijälä ladnevári dološduovdda; Gaska-Suopma; Kuhmoinen
96. Arvajangeinnodaga kulturduovdagat; Gaska-Suopma; Jämsä, Kuhmoinen
97. Alhojärvi gilvinduovdda; Gaska-Suopma; Jämsä
98. Jämsänjokilaakso; Gaska-Suopma; Jämsä
99. Oravivuori duovdagat; Gaska-Suopma; Jyväskylä, Jämsä
100. Putkilahti kulturduovdagat; Gaska-Suopma; Jyväskylä
101. Viisarimäki ja Rutalahti leahkeduovdda; Gaska-Suopma; Joutsa, Toivakka
102. Kuukanpää kulturduovdda; Gaska-Suopma; Jyväskylä
103. Hyyppäänvuori duovdda; Gaska-Suopma; Laukaa
104. Saarijärvi geinnodaga kulturduovdagat; Gaska-Suopma; Karstula, Saarijärvi
105. Pihtiputaa hoahppoorrunduovdagat; Gaska-Suopma; Pihtipudas
106. Muurasjärvi kulturduovdagat; Gaska-Suopma; Pihtipudas
107. Hyyänjokilaakso kulturduovdda; Lulli-Nuortabađaeanan; Kauhajoki
108. Luopajärvi gilvinjalgadas; Lulli-Nuortabađaeanan; Kurikka
109. Ilmajoki Alajoki jalgadasduovdda; Lulli-Nuortabađaeanan; Ilmajoki, Seinäjoki
110. Lapua Alajoki bealdojalgadas; Lulli-Nuortabađaeanan; Kauhava, Lapua, Seinäjoki*
111. Kuortaneenjärvi kulturduovdagat; Lulli-Nuortabađaeanan; Kuortane, Lapua
112. Ähtäri geinnodaga duovdagat; Lulli-Nuortabađaeanan, Pirkanmaa; Virrat, Ähtäri
113. Lehtimäki mielleorrun; Lulli-Nuortabađaeanan; Alajärvi
114. Härkmeri kulturduovdda; Nuortabađaeanan; Kristiinankaupunki
- ~~115. Harrströminjokilaakso kulturduovdda; Korsnäs, Närpiö* (ovddiduvvo sihkkuma várás)~~
116. Mearaboatkaga suologuovloduovdagat; Nuortabađaeanan; Maalahti, Mustasaari, Uusikaarlepyy, Vaasa, Vöyri*
117. Björköby suologuovllu kulturduovdda; Nuortabađaeanan; Mustasaari*
118. Söderfjärdena gilvinjalgadas; Nuortabađaeanan; Maalahti, Mustalahti, Vaasa
119. Laihianjoki kulturduovdda; Nuortabađaeanan; Laihia, Mustasaari*

120. Kyrönjokilaakso kulturduovdagat; Lulli-Nuortabađaeanan, Nuortabađaeanan; Isokyrö, Mustasaari, Seinäjoki, Vaasa
121. Vöyrinjokilaakso kulturduovdagat; Nuortabađaeanan; Vöyri
122. Kimojokilaakso gilvinduovdagat; Nuortabađaeanan; Vöyri
123. Purmonjokilaakso gilvinduovdagat; Nuortabađaeanan; Pedersören kunta
124. Perhonjokilaakso gilvinduovdda; Keski-Nuortabađaeanan; Veteli
125. Lestijokilaakso kulturduovdda; Gaska-Nuortabađaeanan; Kannus, Toholampi
126. Vattaja gáddeduovdagat; Gaska -Nuortabađaeanan; Kokkola
127. Reisjärvi kulturduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Reisjärvi
128. Kalajokilaakso gilvinduovdagat; Davvi -Nuortabađaeanan; Haapajärvi, Nivala, Sievi, Ylivieska
129. Rahja suologuovloduovdagat ja Kalajoki sáttogárggut; Davvi-Nuortabađaeanan; Kalajoki*
130. Miiluranta orrunduovdda; Davvi-Nuortabađaeanan; Kärsämäki
131. Hailuoto; Davvi-Nuortabađaeanan; Hailuoto, Oulu
132. Liminka jalgadasa kulturduovdda; Davvi-Nuortabađaeanan; Kempele, Liminka, Lumijoki, Oulu, Tyrnävä
133. Oulujokilaakso kulturduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Muhos, Oulu, Tyrnävä*
134. Olvassuo; Kainuu, Davvi-Nuortabađaeanan; Pudasjärvi, Puolanka, Utajärvi
135. Aittojärvi ja Livojokivarsi kulturduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Pudasjärvi
136. Iijoki johkaleahkeduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Pudasjärvi, Taivalkoski
137. Tyrjäjärvi kulturduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Taivalkoski
138. Määttälänvaara kulturduovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Guossán
139. Ruka várreráidu; Davvi-Nuortabađaeanan; Guossán
140. Oulankajoki ja Kitkajoki guoikaduovdagat; Sápmi, Davvi-Nuortabađaeanan; Guossán, Salla
141. Rokuanvaara duovdagat; Davvi-Nuortabađaeanan; Muhos, Utajärvi, Vaala
142. Manamansalo kulturduovdagat; Kainuu
143. Paltaniemi kulturduovdda ja Oulujärvi gáddeniittut; Kainuu; Kajaani
144. Melalahti ja Vaarankylä kulturduovdda *
145. Vuokatti várreráidu ja gáddegilit; Kainuu; Sotkamo*
146. Naapurinvaara várreorrun; Kainuu; Sotkamo
147. Kainuu várregilit; Kainuu; Puolanka
148. Suomussalmi vienalašgiliid kultur- ja meahccebivdoduovdagat; Kainuu; Suomussalmi
149. Simo rittu kulturduovdagat; Sápmi; Simo

150. Duortnosleagi lulábeale duovdagat; Sápmi; Duortnus, Badjeduortnus
151. Aavasaksa duovdagat; Sápmi; Badjeduortnus
152. Lohijärvi ja Leukumanpää gilleduovdagat; Sápmi; Badjeduortnus
153. Viirinkylä johkagáddeduovdda; Sápmi; Roavenjárga
154. Venejärvi gilleduovdda; Sápmi; Kolari
155. Kaukosa gilleduovdda; Sápmi; Gihttel
156. Kierinki kulturduovdda; Sápmi; Soađegilli
157. Javarusa gilleduovdda; Sápmi; Giemajávri
158. Pyhätunturi duovdagat; Sápmi; Giemajávri, Pelkosenniemi
159. Kairala ja Luiro kulturduovdda; Sápmi; Pelkosenniemi
160. Kuoskun kulturduovdda; Sápmi; Suovvaguoika
161. Saija gilleduovdda; Sápmi; Salla
162. Ovnnes- ja Bállásduoddara duovdagat; Sápmi; Eanodat, Gihttel, Muonio
163. Bulju meahccegilli; Sápmi; Gihttel
164. Giehtaruohtasa stuoraduoddariid duovdagat; Sápmi; Eanodat
165. Iittu balsaduovdda; Sápmi; Eanodat
166. Eanodaga boazodoallo- ja jahkodatorrunduovdagat; Sápmi; Eanodat
167. Goddeskáiddi luondduealáhusduovdagat; Sápmi; Anár, Gihttel, Soađegilli
168. Náттаžiid ja Soabbatjávrrí duovdagat; Sápmi; Soađegilli
169. Suoloduoddara boazodoalloduovdagat; Sápmi; Soađegilli
170. Čáppoavvi duottarduovdagat; Sápmi; Anár
171. Anárjávrrí ja Juvdujoga duovdagat; Sápmi; Anár
172. Ádjájávrrí ja Muoisejávrrí duovdagat; Sápmi; Anár
173. Báhčáveaji ja Njellima čázádat- ja ássanduovdagat; Sápmi; Anár
174. Idjájávrrí ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagat; Sápmi; Anár
175. Čeavetjávrrí ássanduovdagat; Sápmi; Anár
176. Anárjohkaleagi jahkodatjohtima duovdagat; Sápmi; Anár
177. Áilegasa luondduealáhusduovdagat; Sápmi; Ohcejohka
178. Geavu duottarbadjosiid luonddueláhusduovdagat; Sápmi; Ohcejohka
179. Deanuleagi duovdagat; Sápmi; Ohcejohka
180. Báišduoddara luondduealáhusduovdagat; Sápmi; Ohcejohka

181. Ohcejohleagi duovdagat; Sápmi; Ohcejohka

182. Vuollegeavgná guoikaduovdda; Sápmi; Ohcejohka

183. Ohcejohka Buolbmátjávrrí duottarduovdda; Sápmi; Ohcejohka

OĐAS (A) Verla ja Suur-Selänpää kulturduovdda; Kymenlaakso; Kouvola*

OĐAS (B) Orisberga kulturduovdda; Lulli-Nuortabađaeanan, Nuortabađaeanan; Isokyrö, Seinäjoki*

OĐAS (C) Boares Vaasa kulturduovdda; Nuortabađaeanan; Vaasa*

OĐAS (D) Kitkajärvi ja Riisitunturi duovdda; Sápmi, Davvibađaeanan; Guossán, Posio*

OĐAS (E) Ratasjärvi kulturduovdda; Sápmi; Pello*

OĐAS (F) Juujjärvi johkaguorragili kulturduovdda; Sápmi; Giemajávri*